

НЕФОРМАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК

Олена Стрижак, ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Забезпечення сталого економічного зростання є одним з першочергових завдань будь-якої держави. Саме тому дії уряду повинні бути орієнтовані на спрямування наявних ресурсів на розвиток країни, створення сприятливих умов для ведення бізнесу, залучення інвестицій тощо. Лише за умов ефективного функціонування економіки, продуктивної діяльності підприємств, відповідно виплати гідної заробітної плати можливе досягнення високих соціальних стандартів. Підвищення рівня життя населення неможливе лише за рахунок витрачання запозичених коштів та їх спрямування у ті сектори економіки, які не виробляють товари споживчого призначення. Така неефективна політика вже призвела до катастрофічного збільшення державного боргу. Так, за даними [1, с. 11] на теперішній час Україна входить до першої десятки країн-найбільших позичальників.

Таблиця 1

10 країн - найбільших позичальників МБРР

Країна	Обсяг зарезервованих коштів, млн. дол. США
Бразилія	2019
Індія	1975
Китай	1615
Україна	1382
Румунія	1374
Філіппіни	1279
Марокко	1096
Індонезія	1072
Колумбія	870
Туніс	426

Збільшення державного боргу на тлі знецінення національної валюти веде до скорочення виробництва, банкрутства підприємств, відповідного зниження рівня зайнятості та оплати праці, що обумовлює зменшення

платоспроможного попиту, зниження податкових надходжень до бюджету, нестачу коштів на реалізацію соціальних програм тощо. Недосконалість законодавчої бази та відсутність дієвого механізму контролю з боку держави призводять до збільшення тіньового сектора економіки, розмір якого в Україні є одним з найбільших у світі (рис. 1).

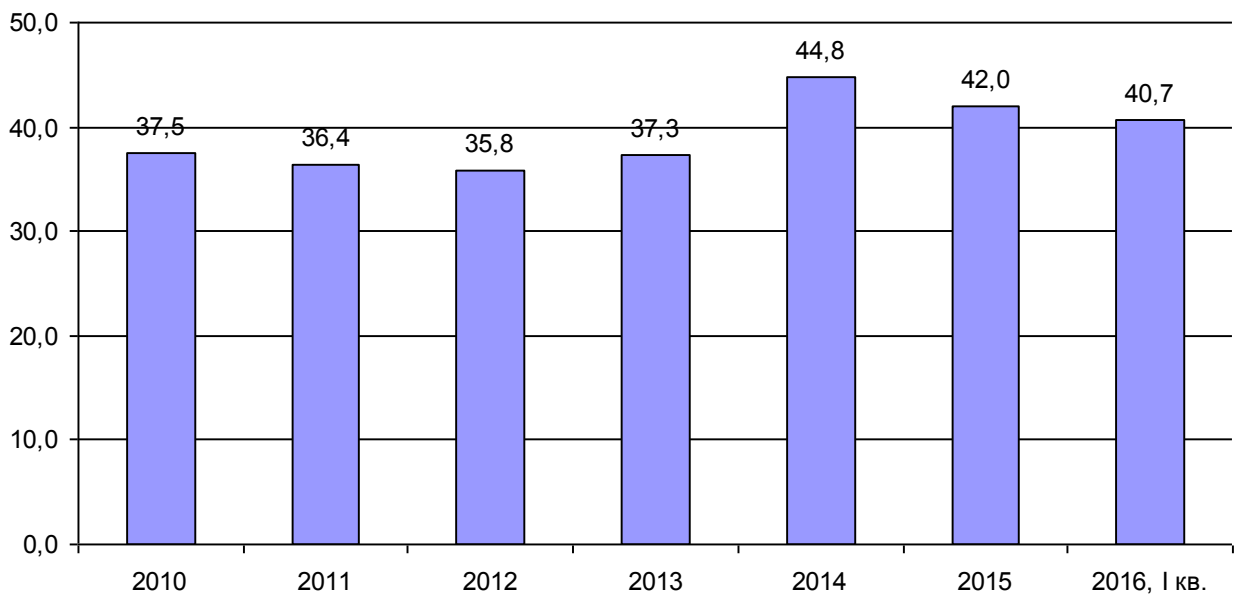

Рис. 1. Частка тіньового сектора економіки України, % до ВВП (середньоарифметичне значення оцінок за існуючими методиками).

Складено за даними [2; 3]

За несприятливих умов ведення бізнесу тінізація часто є єдиним засобом підтримки діяльності підприємства та забезпечення робочих місць для населення. Як вказується у звіті Світового банку, неформальна економіка посилює конкуренцію завдяки наданню послуг та дрібносерійному виробництву, сприяючи розвитку динамічності і підприємництва і, отже, призводить до підвищення ефективності. Але позитивні вигоди більшої конкуренції можуть бути збільшені, якщо неформальний сектор має доступ до захисту офіційною судовою системою і на ринки капіталу для фінансів і страхування. Велика неформальна

економіка також має розподільчі наслідки. Хоча зайнятість в неформальному секторі краще, ніж повна відсутність зайнятості взагалі, зайняті в неформальному секторі, не мають доступу до таких переваг, як соціальне забезпечення і допомоги по безробіттю, як працівники в формальному секторі. Зайняті в неформальному секторі переважно бідніші; це означає, що запобіжна політика зростання фірм і формалізації упереджена проти найбільш незахищених [4, р. 138]. Отже, неформальний сектор в умовах кризового стану становить собою своєрідну «подушку безпеки» для економіки і населення країни. Однак, є очевидним, що зростання тіньового сектора є негативним явищем як для наповнення бюджету, так і для самих підприємців, які не можуть отримати кредити в банківських установах та не мають можливості легально відстоювати свої інтереси в адміністративних та судових органах.

Подальша тінізація економічних відносин призводить до значного збільшення трансакційних витрат у суспільстві. З цього приводу Пейович С. зазначає: «як формальні і неформальні правила взаємодіють значною мірою визначає трансакційні витрати в суспільстві. Я називаю це твердження тезою взаємодії. Якщо формальні правила знаходяться в гармонії з неформальними правилами, створювані ними стимули будуть мати тенденцію підсилювати один одного. Гармонійна взаємодія формальних і неформальних правил знижує трансакційні витрати підтримки і захисту правил соціальної гри і вивільняє ресурси для виробництва багатства. Коли формальні правила суперечать неформальним правилам, однак їх відповідні стимули матимуть тенденцію до підвищення трансакційних витрат на підтримку і забезпечення домінуючих інститутів і, відповідно, до скорочення виробництва багатства в суспільстві» [5, р. 246]. Таким чином, не зважаючи на окремі переваги, які надає неформальна економіка для певних осіб, в цілому для суспільства вона є негативним явищем, яке не тільки зменшує податкові надходження

до бюджету та позабюджетних фондів, але й створює підстави для виродженої конкуренції для тих суб'єктів господарювання, що працюють цілком легально, зменшує соціальну захищеність та захист прав (у тому числі на відпустку, лікарняні, пенсійне забезпечення, вирішення трудових суперечок та ін.) зайнятих у неформальному секторі, сприяє збільшенню рівня сукупних витрат у суспільстві, у тому числі на хабарі й вирішення суперечок, стимулює розвиток нелегального ринку кредитування тощо.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок про необхідність вживання заходів щодо зменшення неформального сектора економіки, які, на наш погляд, полягають у наступному: по-перше, необхідно гармонізувати нормативно-законодавчу базу у напрямку зменшення кількості та часу проходження адміністративних процедур, необхідних для відкриття та діяльності суб'єктів підприємницької діяльності; по-друге, зменшити ставки податків та спростити процедуру оподаткування, особливо суб'єктів малого бізнесу, при цьому необхідно переглянути систему податкових пільг та контролю за їх цільовим використанням; по-третє, здійснювати ефективний контроль щодо дотримання суб'єктами господарювання законодавчих норм в області ведення бізнесу, у тому числі щодо забезпечення гідних умов та оплати праці для зайнятих та їх офіційного працевлаштування.

Література: 1. Годовой отчет Всемирного банка. 2014 [Электронный ресурс]. – режим доступа: worldbank.org/annualreport2014; 2. Тенденції тіньової економіки в Україні (I квартал 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>; 3. Schneider F. The Size and Development of the Shadow Economies of Ukraine and Six Other Eastern Countries over the Period of 1999 – 2015 // Економіка розвитку. – 2016. – № 2 (78). – С. 12-10.; 4. World Bank. World Development Report. 2002: Building Institutions for Markets. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 254 p.; 5. Pejovich S. Law, tradition, and the transition in Eastern Europe // The Independent Review, v.II, n.2, Fall 1997, pp. 243–254.